

روش نماز رسول الله ﷺ

تأليف: علامه عبد العزيز بن باز رحمته الله

ترجمه:

إسحاق بن عبد الله ديري العوضي

١٤٢٦ / ١٣٨٤ هـ

فہرست مطالب

ص	عنوان
۸	مقدمہ
۸۹	روش نماز رسول اللہ ﷺ
۱۰۹	احکام نماز و طهارت مریض
۱۱۶	طہارت مریض دارای چند حالت می باشد
۱۲۰	چگونگی نماز مریض
۱۲۶	منابع

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

جایگاه نماز در اسلام

رساله عالم بزرگوار شیخ عبدالعزیز بن باز رَحِمَهُ اللهُ در مورد
روش نماز رسول الله ﷺ، و احکام نماز و طهارت مريض
خواهد آمد.

از خداوند متعال عفو و مغفرت را برای خود و برای آنها
و پدران و مادرانمان و برای هر کسی که این کتاب را مطالعه
و به آن عمل می نماید و برای تمام مسلمین مسئلت می نمایم.

إسحاق بن عبدالله دبیری

ریاض ۱۳۸۴/۷/۱ هجری شمسی

برای ارتباط با مترجم می توانید به آدرس زیر تماس بگیرید:

السعودية: الرياض - الرمز البريدي: (١١٧٥٧) ص. پ: (١٥٠١٠٣)

P.O.BOX (١٥٠١٠٣)

www.aqeedeh.com

احکام نماز و طهارت مریض

ستایش خداوندی را سزا است که پروردگار جهانیان است. درود و رحمت بر روان پاک اشرف انبیاء و مرسلین محمد ﷺ و بر آل و یاران او باد. و بعد:

این چند کلمه کوتاهی است در مورد احکام نماز و طهارت مریض و آنرا به خواهران و برادران مسلمان تقدیم می‌دارم.

خداوند سبحان برای انجام هر نمازی طهارت و پاکیزگی را اساس قرار داده است. برطرف نمودن حدث و بی‌وضویی و برطرف نمودن نجاست خواه از بدن یا لباس یا مکان نماز دو شرط اساسی نماز می‌باشند، هرگاه انسان مسلمان اراده نماز نمود بر او واجب است که وضو بگیرد یا غسل کند اگر نیاز داشته باشد.

باید پیش از وضو برای کسی که قضای حاجت انجام می‌دهد با آب یا سنگ خود را پاک نماید تا نظافت کامل شود.

و اینک بیان برخی از احکام متعلق به طهارت:

پاک نمودن با آب برای هر آنچه که از پیش یا پس انسان خارج می شود مانند ادرار و مدفوع واجب است، اما اگر کسی خوابید یا بادی از او خارج شد کافی است که وضو بگیرد و نیازی به پاک کردن خویش ندارد، زیرا پاک نمودن با آب برای برطرف نمودن نجاست می باشد، و در اینجا نجاستی در کار نیست.

پاک کردن با سنگ، جای پاک کردن با آب را می گیرد، یعنی انسان می تواند به جای آب از سنگ استفاده کند، و باید سه سنگ باشد. رسول الله ﷺ می فرماید: «من استجمر فلیوتر» هر کس خواست برای نظافت خویش از سنگ بجای آب استفاده کند باید از تاک استفاده نماید، سه تا باشد، یا پنج تا، یا هفت تا.

و نیز می فرماید: «إِذَا ذَهَبَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْغَائِطِ فَلْيَذْهَبْ مَعَهُ بِثَلَاثَةِ أَحْجَارٍ فَإِنَّهَا تَجْزِي عَنْهُ»: «هرگاه کسی از شما به قضای حاجت رفت سه سنگ را همراه خود ببرد. استفاده از آنها بجای آب برای او کافی است». (به روایت ابوداود) و رسول اکرم ﷺ نهی فرموده که برای طهارت کمتر از سه سنگ باشد. (روایت از مسلم).

جائز نیست با سرکین و استخوان و خوراک و هر چیزی که دارای احترام باشد استفاده نمود، و بهتر آن است که از سنگ و هر چیزی که همانند سنگ می باشد، مانند دستمال کاغذی استفاده نموده و به دنبال آن آب را بکار گرفت، زیرا سنگ عین نجاست را برطرف می نماید، و آب محل آن را پاک می کند، پس بهتر است از هر دو تا استفاده نمود.

انسان مختار است که آیا با سنگ یا با آب یا اینکه از

آب و سنگ برای پاک نمودن خود استفاده نماید. از انس رضی اللہ عنہ روایت شده که: «كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَدْخُلُ الْخِلَاءَ فَأُحْمِلُ أَنَا وَغُلَامٌ نَحْوِي إِدَاوَةً مِنْ مَاءٍ وَعَنْزَةً: فَيَسْتَنْجِي بِالْمَاءِ»: «رسول الله ﷺ به قضای حاجت می رفت من و غلامی همانند خودم ظرفی از آب و نیزه ای یا عصایی که لبه آن تیز باشد برای رسول الله ﷺ برمی داشتیم. رسول الله ﷺ با آب خود را پاک می نمود»^(۱). (متفق علیه).

از ام المؤمنین عائشه رضی اللہ عنہا روایت شده که به گروهی از زنان می گفت: «مَنْ أَزْوَاجُكَ أَنْ يَسْتَطِيبُوا بِالْمَاءِ فَإِنِّي أَسْتَحْيِيهِمْ وَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَفْعَلُهُ»: «همسران خود را امر کنید که با آب خود را پاک نمایند و من شرم می کنم

(۱) رسول الله ﷺ آن نیزه یا عصا را در مقابل خود نصب می نمود و پارچه ای را روی آن قرار می داد تا دیده نشود. (مترجم).

که به همسران شما بگویم، رسول الله ﷺ برای قضای حاجت از آب استفاده می نمود» (ترمذی می گوید این حدیث صحیح می باشد).

اگر خواست که از آب یا سنگ استفاده کند، آب بهتر است زیرا آب محل نجاست و عین نجاست و اثر آنرا از بین می برد، و برای پاک نمودن بهتر است.

اگر خواست تنها از سنگ استفاده کند، سه تا سنگ کافی است. اگر محل نجاست با سه تا سنگ پاک شود، و اگر سه تا کافی نباشد چهار تا یا پنج تا یا بیشتر تا محل نجاست پاک شود. و بهتر است تاک را بکار گیرد مثلاً سه تا یا پنج تا یا هفت. رسول الله ﷺ می فرماید: «من استجمر فلیوتر» هر کسی خواست برای پاک نمودن خویش از سنگ استفاده کند، تاک را بکار گیرد.

جائز نیست با دست راست خود را پاک نماید از

سلمان فارسی روایت شده که: «نهانا رسول الله ﷺ أن يَسْتَنْجِي أَحَدُنَا بيمينه»: «رسول الله ﷺ ما را نهی فرمود از اینکه با دست راست خود را پاک نمایم. و می فرماید: «لا يمسكن أحدكم ذكره بيمينه وهو يبول، ويتمسح من الخلاء بيمينه»: «هیچ کس از شما هنگام ادرار با دست راست ذکر خود را نگیرد و در قضای حاجت با دست راست خود را پاک نکند».

اگر دست چپ قطع شده بود یا شکسته بود یا هر مشکل دیگری داشت اشکالی ندارد از دست راست استفاده نماید، و اگر از آب و سنگ استفاده کند اکمل تر و بهتر است.

خداوند متعال شریعت اسلامی را بر سهولت و آسان گیری پایه ریزی نموده، و برای کسانی که دارای عذر

می‌باشند در انجام عبادات به اندازۀ عذرشان تخفیف داده است تا بدون مشقت و آسانی بتوانند عبادات خود را انجام دهند. خداوند می‌فرماید: ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾. (الحج: ۷۸).

«خداوند در دین (اسلام) کار سنگین و دشواری را بر شما نگذاشته است».

و می‌فرماید: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾. (البقره: ۱۸۵).

«خداوند آسایش شما را می‌خواهد خواهان زحمت شما نیست».

و می‌فرماید: ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾. (التغابن: ۱۶).

«آنقدر که در توان دارید از خدا بپرهیزید و تقوا پیشه

کنید».

رسول الله ﷺ می فرماید: «إِذَا أَمَرْتُمْ بِأَمْرٍ فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ»: «هرگاه شما را به انجام کاری امر نمودم هر اندازه که در توان دارید آنرا انجام دهید». و می فرماید: «إِنَّ الدِّينَ يَسِرُّ»: «دین آسان و بر سهولت پایه ریزی شده است».

مريض اگر نتوانست برای وضو یا غسل از آب استفاده کند، یا ترس داشت که اگر از آب استفاده کند مریضی اش بیشتر شود، یا سلامتی اش به خطر افتد تیمم می کند. تیمم عبارت است از اینکه: یک بار هر دو دست خویش بر روی خاک پاک می زند و به صورت خود می کشد و کف دستانش را بر پشت آنها می مالد. خداوند می فرماید: ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ

مِنْكُمْ مِّنَ الْغَاطِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً
فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ
مِنْهُ ﴿۶﴾ (المائدة: ۶).

«اگر یکی از شما بیمار بودید یا اینکه مسافر باشید یا
اینکه یکی از شما از قضای حاجت برگشته‌اید یا آمیزش
جنسی با زنان کرده‌اید و در این صورت آب نیافتید با
خاک پاک تیمم کنید و با آن بر صورت‌ها و دست‌های
خود بکشید».

حکم کسی که نتواند از آب برای وضو یا غسل
استفاده کند مانند حکم کسی است که آب نداشته باشد.
خداوند می‌فرماید: و می‌فرماید: ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾.
(التغابن: ۱۶). «هر اندازه که می‌توانید از خدا بهراسید و
پرهیزگاری کنید».

رسول الله ﷺ می فرماید: «إِذَا أَمَرْتُمْ بِأَمْرٍ فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ»: «هرگاه شما را به انجام کاری امر نمودم هر اندازه که در توان دارید آنرا انجام دهید»

رسول الله ﷺ به عمار پسر یاسر فرمود: «إِنَّهَا يَكْفِيكَ أَنْ تَقُولَ بِيَدِيكَ هَكَذَا».

رسول الله ﷺ دستان مبارکش را روی زمین زد و سپس به صورت و دستان خود کشید. تیمم جائز نیست مگر به خاک پاک و دارای گرد و غبار باشد.

و باید نیت داشته باشد، بدون نیت تیمم جائز نیست.

رسول الله ﷺ می فرماید: «إِنَّهَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّهَا لَكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى»: «کردار انسانها به نیت آنها بستگی دارد، و برای هر انسانی آنچه که نیت دارد محسوب می شود».

طهارت مريض دارای چند حالت می باشد

۱ - اگر مریضی او کم باشد و با بکارگیری آب ترس تلف شدن و مریضی خطرناک و به تأخیر افتادن مریضی و درد زیاد، نداشت مانند: درد سر، و درد دندان، و مانند آن، و ممکن بود از آب گرم استفاده نماید، تیمم برای او جائز نمی باشد، زیرا تیمم برای دفع ضرر می باشد و در اینجا ضرری در کار نیست. و آب هم وجود دارد، پس واجب است از آب استفاده کند.

۲ - و اگر مرض خطرناک باشد، و با بکارگیری آب نفس خود را از دست دهد، یا اعضای از دست دهد، یا مرض خطرناک تری ایجاد شود، و یا منفعتی را از دست دهد، در این صورت ها تیمم برای وی جائز می باشد. خداوند می فرماید: ﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ

رَحِيمًا ﴿۲۹﴾. (النساء: ۲۹).

«خودکشی مکنید که خداوند نسبت به شما مهربان است».

۳ - و اگر مرض طوری باشد که شخص مریض توان حرکت کردن را نداشته باشد، و کسی هم نباشد که به او آب برساند، جائز است تیمم کند، و اگر شخصاً نتوانست تیمم کند دیگری او را تیمم کند.

اگر لباس او، یا بدن، یا فرش او کثیف شد، و نتوانست آنرا برطرف نماید، جائز است با آن حالت نماز بخواند.

خداوند می‌فرماید: ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾. (التغابن: ۱۶).

جائز نیست بخاطر ناتوانی از طهارت و برطرف نمودن نجاست نماز را از وقت خود به تأخیر اندازد.

۳ - اگر در بدن مریض زخم‌های زیاد وجود داشت،

یا جوش‌ها و دمل‌های چرکین در بدن او وجود داشت، یا شکستگی یا مریضی که نتواند از آب استفاده کند و جنب شد با دلایل پیشین جائز است تیمم کند، و اگر ممکن باشد که قسمت سالم بدن را بشوید واجب است آنرا بشوید و برای بقیه تیمم کند.

۴ - اگر مریض در محلی قرار داشت که نه آب وجود دارد و نه خاک، و نه کسی که آب یا خاک را به او برساند، در این حالت بدون تأخیر نماز می‌خواند، بدلیل فرموده خداوند که: ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾. (التغابن: ۱۶).

۵ - اگر مریض دچار مرض سلسل البول، یا استمرار خروج خون یا باد شده بود و پس از معالجه شفا نیافته بود، باید برای هر نمازی هنگام رسیدن وقت آن وضو بگیرد، و آنچه را که به بدن یا لباس او اصابت کرده

بشوید، یا اگر ممکن باشد در هنگام نماز از لباس تمیزی استفاده کند.

خداوند می‌فرماید: ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ

حَرَجٍ﴾. (الحج: ۷۸).

«خداوند در دین کارهای سنگین و دشوار را بر دوش شما نگذاشته است».

و می‌فرماید: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ

بِكُمُ الْعُسْرَ﴾. (البقرة: ۱۸۵).

«خداوند راحتی شما را می‌خواهد و خواهان زحمت شما نیست».

رسول الله ﷺ می‌فرماید: «إِذَا أَمَرْتُمْ بِأَمْرٍ فَأَتُوا مِنْهُ مَا

اسْتَطَعْتُمْ»: «هرگاه شما را به انجام کاری امر نمودم هر

اندازه که در توان دارید آنرا انجام دهید» برای خود احتیاط کند نگذارد نجاست در بدن و لباس و مکان نماز پخش شود.

و در عین وقت می‌تواند هر اندازه که برای او میسر است نماز بخواند، یا از روی مصحف قرآن تلاوت کند تا وقت تمام می‌شود، و هنگامی که وقت نماز بعدی رسید وضو را اعاده نماید یا تیمم کند، اگر از بکارگیری آب معذور باشد. زیرا رسول الله ﷺ امر فرموده به مستحاضه که برای هر نمازی باید وضو بگیرد^(۱) مستحاضه زنی را گویند که دائم در خون غیرقاعدگی باشد.

هنگامی که وقت نماز رسید و وضو گرفت دیگر اشکالی ندارد، اگر ادرار یا باد یا خون خارج شود.

اگر روی اعضای مریض چوب شکسته‌بندی یا گچ

(۱) این هم حکم مستحاضه را دارد. (مترجم).

قرار گرفته باشد و مریض به آنها نیاز داشته باشد، برای وضو یا غسل کافی است روی آنها را مسح کند، و بقیه اعضای سالم را بشوید. اگر شستن اعضای سالم و مسح شکسته‌بندی نیز مشکل ایجاد می‌کند، کافی است تیمم بکند، بجای اعضای بسته شده و اعضایی که شستن آنها ایجاد مشکل می‌کنند.

هر آنچه وضو را باطل می‌کند، تیمم را نیز باطل می‌کند، و تیمم نیز باطل می‌شود به توانایی بکارگیری آب برای کسی که از استعمال آن معذور بوده، یا به یافتن آب، برای کسی که بخاطر نبودن آن تیمم کرده است.

چگونگی نماز مریض

اهل علم اجماع کرده‌اند بر اینکه کسی که نمی‌تواند در حال ایستادن نماز بخواند، به حالت نشستن نماز بخواند، و اگر از نشستن هم معذور باشد، روی پهلوی در حالیکه رو به قبله نموده است بخواند، و مستحب است که روی پهلوی راست قرار بگیرد، و اگر نتواند روی پهلوی قرار بگیرد، بر پشت و رو به آسمان نمازش بخواند.

رسول الله ﷺ به عمران بن حصین فرمود: «صَلِّ قائماً، فإن لم تستطع فقاعداً، فإن لم تستطع فعلى جنبٍ»: «نماز را با ایستادن بخوان، اگر نتوانستی به حالت نشستن، و اگر نتوانستی روی پهلوی دراز بکشی و نماز بخوان. (روایت از بخاری). و در روایت نسائی آمده: «فإن لم تستطع فمستلقياً»: «اگر نتوانستی بر پشت و رو به

آسمان نماز را بخوان».

اگر کسی قادر باشد که به ایستادن نماز بخواند اما نتواند به رکوع و سجده برود، باید به حال ایستادن نماز بخواند، و برای رکوع اشاره کند، سپس بنشیند برای سجده نیز اشاره کند. خداوند می‌فرماید: ﴿وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾. (البقره: ۲۳۸).

«و از روی خضوع و اطاعت، برای خدا بپاییزید!».
و رسول الله ﷺ می‌فرماید: «صَلِّ قَائِمًا»: «به حالت ایستادن نماز بخوان» و نیز بخاطر عام بودن فرموده حق تعالی که می‌فرماید: ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾. (التغابن: ۱۶).
«هر آن اندازه که در توان دارید از خدا بهراسید و پرهیزگاری کنید».

اگر کسی درد چشم داشت و پزشکان ماهر به او گفته

باشند اگر بر پشت و رو به آسمان نماز بخوانی بهبودی می‌یابی بر پشت و رو به آسمان نمازش را بخواند. و اگر کسی از بردن رکوع و سجده معذور باشد کافی است به حالت خمیدن به آنها اشاره نماید، و برای سجده کمی بیشتر خم شود.

اگر کسی به تنهایی قادر به سجده بردن نباشد، رکوع می‌برد و برای سجده اشاره می‌نماید. و اگر کسی نتوانست پشتش را خم کند کافی است گردنش را خم کند.

و اما اگر کسی بعلت پیری یا هر مشکل دیگری پشتش خم شده و به حالت رکوع درآمده باشد، هنگامی که خواست به رکوع برود یک کمی بیشتر خم شود، و اگر ممکن باشد برای سجده رفتن کمی صورتش را به زمین نزدیک کند.

اگر کسی نتواند برای رکوع یا سجده با سر اشاره کند کافی است نیت داشته باشد و تکبیر بگوید. مادامی که عقلش را از دست نداده باشد، با دلایلی که گذشت به هیچ وجه نماز از او ساقط نمی‌شود.

هرگاه مریض در اثنای نماز آنچه را که از انجام آن ناتوان مانده بود توانست انجام دهد، مانند ایستادن، یا نشستن، یا رکوع، یا سجده، یا اشاره، به آن منتقل می‌شود، و آنرا انجام می‌دهد و نمازش را کامل می‌نماید.

هرگاه کسی خوابید، خواه مریض باشد یا نه، نماز نخواند و یا از یاد برد که نماز بخواند، هرگاه بیدار شد، یا به یاد آورد واجب است بلافاصله نمازش را بخواند، جائز نیست تا وقت رسیدن نماز دیگری آن را به تأخیر اندازد.

رسول الله ﷺ می‌فرماید: «من نام عن صلاة أو نسيها فليصلها متى ذكرها لا كفارة لها إلا ذلك»: «اگر کسی

خواهید یا از یاد برد که نماز بخواند، هرگاه بیدار شد یا به یاد آورد فوری آنرا بخواند، و بجز خواندن آن، کفاره دیگری ندارد. رسول الله ﷺ این آیه را تلاوت فرمود:

﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾. (طه: ۱۴).

«نماز را برپای دار، تا همیشه به یاد من باشی».

به هیچ صورت جائز نیست نماز را ترک نمود بلکه بر هر مکلفی واجب است که در روزهای مریضی بر انجام نمازها حریص تر باشد از روزهای سلامتی و صحت. جائز نیست که هیچ کس فرضی را ترک نماید تا اینکه وقت آن فوت شود، هرچند که مریض باشد، مادامی که عقلش را از دست نداده باشد. بلکه بر او واجب است هر اندازه که می تواند آن را انجام دهد.

اگر عمداً آن را ترک نمود در حالیکه هنوز عاقل و سرحال است و می تواند آنرا انجام دهد هرچند که به

اشاره باشد، گناهکار است بلکه برخی از اهل علم معتقد هستند به این کار کافر می شود، زیرا رسول الله ﷺ می فرماید: «العهد الذي بيننا وبينهم الصلاة، فمن تركها فقد كفر». «عهد و پیمانی که در میان ما و کافران فرق می گذارد، نماز است. هر کسی آنرا ترک کند کافر می شود».

و نیز رسول الله ﷺ می فرماید: «رأس الأمر الإسلام، وعموده الصلاة، وذروة سنامه الجهاد في سبيل الله».

«سر کارها اسلام است، و ستون آن نماز است، و بلندترین قله آن جهاد در راه خدا است».

رسول الله ﷺ می فرماید: «بين الرجل وبين الشرك أو الكفر، ترك الصلاة». «فرق میان شخص مسلمان و شرک و کفر ترک نماز می باشد». (صحیح امام مسلم).

باتوجه به دلایل قرآنی و احادیثی که در مورد شأن و

منزلت نماز آمده‌اند این قول (یعنی تارک نماز کافر می‌شود) اصح‌تر و قوی‌تر می‌باشد.

اگر برای نمازگزار مشکل باشد که هر نمازی را سر وقت بخواند می‌تواند نمازها را با هم جمع کند.

مثلاً نماز ظهر و عصر را با هم جمع می‌کند، و مغرب و عشاء را با هم جمع می‌کند، خواه جمع تأخیر یا جمع تقدیم باشد، هر طور برای وی آسان باشد آنرا انجام می‌دهد.

برای توضیح بیشتر بگویم اگر بخواند نماز عصر را به پیش می‌کشد و همراه با نماز ظهر آنرا می‌خواند.

و اگر بخواند نماز ظهر را به تأخیر می‌اندازد و همراه با عصر می‌خواند.

و اگر خواست عشاء را به پیش می‌کشد و همراه نماز مغرب می‌خواند.

و یا مغرب را به تأخیر می‌اندازد و همراه عشاء می‌خواند.

و اما نماز فجر با نمازهای عشاء و ظهر خوانده نمی‌شود زیرا وقت نماز فجر جدا از وقت نمازهای قبل و بعد آن می‌باشد.

این بود برخی از احکام متعلق به حالات مریض در انجام طهارت و نماز.

از خداوند سبحان مسئلت می‌نمایم که به مریضان مسلمان شفا عطا فرماید، و گناهانشان را به رحمت خود ببوشاند، و عفو و مغفرت و سلامتی دنیا و آخرت را شامل همگان گرداند. تنها او بخشنده کریم است.

مفتی عام عربستان سعودی

و رئیس هیئت کبار علماء و اداره فتوی و تحقیقات علمی

عبدالعزیز بن عبدالله بن باز